

נספח ב לסימן א

שיטת הרמב"ם בלפחותות שנמסרו מפי השמועה ובהלכה למשה מסיני

א. קשיים בדברי הרמב"ם בענין מקור ותוקף דין טומאת משא במת

הכס"מ מתקשה בדברי הרמב"ם והקשיים שבתירוץ

כתב הרמב"ם (הל' טומ"מ פ"א ה"ב) וז"ל: "טומאת משא - מפי השמועה. וקל וחומר הדברים: אם נבילה, שהיא טומאת ערב ואינה מטמאה באוהל מטמאה במשא, שנאמר (ויקרא יא, כח): 'והנושא את נבלתם', המת לא כל שכן? ומה נבילה שמגעה טומאת ערב, משאה טומאת ערב, אף המת שמגעו טומאת שבעה, משאו טומאת שבעה¹. אין טומאת משא במת מדברי סופרים אלא דין תורה; ויראה לי שזה ששתק ממנה הכתוב - כדרך ששתק מאיסור הבת לפי שאסר בפירוש אפילו בת הבת, ושתק מאיסור אכילת בשר בחלב לפי שאסר בפירוש אפילו בישולו, כך שתק מטומאת משא במת, לפי שטימא בפירוש אפילו אוהל", עכ"ל. וגם הסמ"ג (עשין רלא) וספר החינוך (אמור, מצוה רסג) כתבו שטומאת משא במת נלמדה בק"ו מנבילה. והכס"מ (שם) הקשה על דברי הרמב"ם וז"ל: "ויש לתמוה, דהא אין עונשין מן הדין! וכך אמרו שם (ספרי חקת סי' קכה ד"ה הנוגע במת) על פסוק (במדבר יט, יא) 'הנוגע במת לכל נפש אדם': בא ולימד על המת שמטמא במגע, הא עד שלא יאמר יש לי בדין, אם מטמא באהל לא יטמא [במגע], אלא אם אמרת כן ענשת מן הדין. ואפשר לומר שמשם למדנו שאין עונשין מן הדין, שזה בניין אב². ואם תאמר והרי בטומאת משא ובבת ובאיסור אכילת בשר בחלב ענשו מן הדין? ויש לומר, שמאחר שבת הבת אינה אסורה אלא מחמת הבת שהיא אמה ממילא משמע

1. בכה"י מסתיימת כאן הלכה.

2. בספרי ממשך ואומר: "לכך נאמר 'הנוגע במת', ללמדך שאין עונשין מן הדין". ולכאורה לא מובן מדוע הכס"מ כתב "ואפשר לומר", והרי הדברים מפורשים בספרי. וכנראה שהגרסה לפניו היתה שונה, וכך נראה גם מכך שלא הביא את סוף הדיון שנמצא בספרי, למרות שהדיון שם מתייחס להדיא לנידון דין. ובאמת בנוסח הגר"א משפט זה לא מופיע.

שהיא אסורה ואין כאן עונשין מן הדין, וכך אמרו בפרק הנשרפין (סנהדרין עו ע"א) גבי איסור הבת: וכי עונשין מן הדין? גלויי מילתא בעלמא הוא. ופרש"י כמו שכתבתי. ובשר בחלב, מכיון שאסר בישולו הוי בכלל 'לא תאכל כל תועבה' - כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל (חולין קיד ע"ב). אי נמי, דמשמע שלא אסרה תורה לבשל אלא כדי שלא יבוא לאכול. ובמת משמע דגלויי מילתא בעלמא הוא, שמאחר שמטמא במגע ובאוהל ממילא משמע שמטמא במשא, עכ"ל. ולכאורה לא מובן כיצד תירץ הכס"מ את הקושיה הראשונה שהקשה, בזה "שמשם למדנו" וכו'. ומעין זה הקשה המשנה למלך על אתר. וגם לא מובן מה הוא הוסיף בהמשך דבריו על מה שכתב הרמב"ם עצמו שאין כאן קל וחומר אלא שהאיסור בא מכללו של האיסור שכבר התפרש. ובמשנ"ל ביאר שהכס"מ כתב "ואפשר לומר" וכו' כדי להחריף את הקושיה. ולכאורה זהו דוחק גדול בדברי הכס"מ.

קושי על הרמב"ם מהספרי וקשיים נוספים בדבריו

וביותר יש להקשות שמהספרי רואים לכאורה ההיפך מדברי הרמב"ם. דמבואר להדיא שאין ללמוד טומאת מגע בקל וחומר מטומאת אוהל. ואם כן קל וחומר שאין ללמוד טומאת משא מטומאת אוהל. דמגע עוד יותר חמור אפילו מטומאת משא. והוא עוד יותר היה אמור להיות כלול בטומאת אוהל. ואליבא דאמת אם דברי הרמב"ם צודקים, לא מובן מדוע התורה כתבה את דין טומאת מגע, כיון שהוא יכול להלמד כמו טומאת משא, ואף יותר בשופי מטומאת משא. ומינייה וביה גם מוכח לכאורה כנגד הרמב"ם שאין ללמוד קל וחומר כפי שהוא מנסה ללמוד מטומאת נבילה. דלכאורה כשם שאין ללמוד טומאת מגע מטומאת אוהל, כך גם אין ללמוד טומאת משא במת מטומאת משא בנבילה. וזו סתירה לכאורה בדברי הספרי עצמו, דהקל וחומר שעושה הרמב"ם מובא בספרי עצמו על הפסוק (שם, טז): "וכל אשר יגע על פני השדה".

ויש להוסיף ולהקשות על הרמב"ם. דלא מובן כלל הצורך בקל וחומר הזה של טומאת משא במת מטומאת משא בנבילה. דממה נפשך, אם לומדים את הדבר מפי השמועה, וכפי שכתב הרמב"ם בתחילת ההלכה, בשביל מה צריך את הקל וחומר. ואם הוא נלמד מכללו של טומאת אוהל, גם אין צורך בקל וחומר. וגם אינו מובן מדוע היה צריך את השמועה הזאת, מאחר שאפשר ללמוד את הדין מכללו של איסור טומאת אוהל. וגם אינו מובן, דאם לומדים זאת מהקל וחומר, מדוע לא אמרינן דיו לבא מן הדין להיות כנידון, מה טומאת משא בנבילה אינה מטמאה אלא יום אחד אף טומאת משא במת לא תטמא אלא יום אחד.

ב. ביאור דברי הרמב"ם

ביאור דברי הרמב"ם

ונראה לומר בדעת הרמב"ם שיש שני מישורים של דיון בהלכה זאת של טומאת משא במת. האחד, מהו המקור שלה. והשני, מהו התוקף שלה. בחלק הראשון של דבריו הוא מפרט איך לימד אותנו משה רבינו שיש לנהוג טומאת משא בטומאת מת. ועל זה הוא כותב: וקל וחומר הדברים וכו'. והקל וחומר לא היה מקור מצד עצמו ללמוד את ההלכה, אלא הוא היה רק האופן שבו נמסרה השמועה ממשה, כמו שמצינו הלכות שונות שקיבלנו מפי השמועה שנמסרו על ידי דרשות שונות בפסוקים או ריבויים ומיעוטים וכדומה³. ולכן הוא יכול להוות מקור להלכה ואין בזה סתירה לכלל דדיו לבא מן הדין להיות כנידון, דאין הקל וחומר הזה מבוסס על הכרח מוחלט אלא על מסורת שקיבלנו ממשה רבינו. ובחלק השני של ההלכה דן הרמב"ם בתוקף ההלכה הזאת שקיבלנו מסיני, האם היא צריכה להיות מוגדרת כדאורייתא או כדרבנן. דמצינו הלכות שקיבלנו מסיני ואף על פי כן הן מוגדרות כדברי סופרים. ולדוגמה, אחרי שהרמב"ם מפרט (הל' טומ"מ פ"ה הל' א-ד) את הנטמאים במת והנוגעים באלה שנגעו במת והנוגעים בהם וכו', הוא כותב (שם ה"ה): "במה דברים אמורים? לענין תרומה וקדשים. אבל לחייב כרת על ביאת מקדש או על אכילת קודשים - אינו חייב אלא השניים בלבד, הראשון שנגע במת והשני שנגע בו, כדין תורה, שנאמר (שם, כב): "וכל אשר יגע בו הטמא יטמא". אבל הנוגע בכלים שנגעו באדם או [הנוגע באדם שנגע]⁴ בכלים שנגעו במת - פטור כמו שביארנו בהלכות ביאת מקדש (פ"ג ה"ו); שהדברים האלו - אף על פי שהם דברי קבלה, אינן דין תורה, שהרי לא נתפרשו

3. וכפי שביאר הרמב"ם בספר המצוות (ל"ת שלו) באיסור הבת וז"ל: "והתבונן באמרם 'לא למדה הכתוב, ולא אמרו 'לא למדנוה', לפי שכל הדברים האלה קבלה מפי השליח, והם פירוש מקובל, כמו שביארנו בהקדמת חיבורנו בפירוש המשנה. ולא שתק הכתוב מלהזכיר אלא מפני שאפשר ללומדה בגזירה שווה", עכ"ל. וכן ביאר שם במקום אחר (שורש ב) וז"ל: "אין למנות אלא כי אם מה שהיה פירוש מקובל ממנו וכו' שהרי נודע מפי הקבלה, לא באחת המדות, ונזכרה בו אחת המדות ולמדו עליו באחת משלוש עשרה מדות כדי להראות חכמת הכתוב, כמו שביארנו בפירוש המשנה", עכ"ל. ומבואר שיש ענין ללמוד במדה שהתורה נדרשת בה גם דבר שקיבלנו בשמועה.

4. כך הגרסה במהד' קאפח, וכך הגרסה גם בהל' ביאת המקדש שמזכיר הרמב"ם בדבריו. וברוב כתה"י לא כתובות מילים אלו.

בתורה אלא זה שנטמא במת, שהוא אב, והשני הנוגע בו, שהוא ראשון, בין אדם בין כלים", עכ"ל. ומבואר שאפילו שהלכות מסוימות הן קבלה, בכל זאת הן לא מוגדרות כדין תורה, בגלל שהן אינן מפורשות בתורה. ולכן הוצרך הרמב"ם להסביר שההלכה הזאת צריכה להחשב כדין תורה. דאף על פי שלא התפרשה בתורה כלל, והקל וחומר אינו נחשב למקור המפורש בתורה, מכל מקום יש לראות את ההלכה הזאת כאילו היא כתובה בתורה בגלל שהיא כלולה בטומאת אוהל, דטומאת אוהל כוללת בתוכה גם את טומאת משא. ואין זה סתם קל וחומר. ונמצא שהקל וחומר מנבילה בא ללמד את עצם הדין והוא הדרך בה השמיענו משה רבינו על דין טומאת משא במת, ואילו ההתכללות בטומאת אוהל באה ללמד את תוקף הדין שהוא דאורייתא גמור.

לפי זה מתורץ הקושי שאין עונשין מן הדין

ולפי זה מיושב שבאמת אין עונשין מן הדין. ואלמלא קיבלנו הלכה זאת מפי השמועה לא היינו לומדים מנבילה את הקל וחומר הזה מעצמינו. ולכן בטומאת מגע, שלא קיבלנו בה שמועה, לא היינו יכולים ללמוד אותה בקל וחומר ואף לא מזה שהיא כלולה בטומאת אוהל. ולכן היה צריך פסוק מיוחד שילמד על טומאת מגע. ומזה יכולים היו חכמים גם ללמוד שאין עונשין מן הדין. ובאמת מה שלמדנו מפי השמועה אינו מבוסס על הקל וחומר מצד עצמו, ולכן ניתן להחיל טומאת שבעה על טומאת משא במת, למרות שהיא נלמדת מטומאת נבילה, שטומאתה רק יום אחד. דזה גופא היתה השמועה, וכך היא התקבלה ממשה, שתחילתה בקל וחומר והמשכה בהיקש.

לפי זה מובן ההבדל שבין איסור הבת לבין טומאת משא

ולפי זה גם מובן שבאמת אכילת בשר בחלב ואיסור הבת אינם דומים לגמרי לטומאת משא. באכילת בשר בחלב, אם מבינים שהבישול נאסר בגלל היותו היכי תימצי לאכילה, אז ברור שהאכילה היא העיקר והבישול הוא רק הרחקה. ואם נאסרת ההרחקה פשוט ומובן מיניה וביה שגם הדבר עצמו נאסר. וכך גם באיסור הבת, שפשוט ומובן מיניה וביה שאם התורה אוסרת את בת הבת היא אסרה גם את הבת. דבת הבת אינה אלא כמו כלי שני, שאם הוא מבשל ודאי שכלי ראשון מבשל. אבל טומאת משא אינה כך, דאין זה פשוט שכל החידוש שבה כלול כבר בטומאת אוהל. ויתכן שאדם ישא חפץ, ובכל זאת החפץ לא יאהיל עליו. וכמו

בטומאת היסט, שהיא סניף של טומאת משא. ואם כן, יש צד לומר שבהאילה יש צד חומרא שאינו קיים במי שנושא ואינו מאהיל וגם אין הטומאה מאהילה עליו. ואם היינו צריכים לחדש את עצם הדין של טומאת משא לא היינו יכולים להתבסס אך ורק על זה שהוא חמור טובא מטומאת אוהל. ואולם אחר שכבר שמענו את הדין הזה מפי השמועה, ולא נותר לנו אלא לראות האם יש לו בית אב בפסוקי התורה, שפיר אפשר להתבסס על כך שטומאת משא חמורה בהרבה מטומאת אוהל. ולכן לא היינו יכולים לחדש את עיקר הדין הזה בטומאת מגע על יסוד העובדה שטומאת מגע היא עוד יותר חמורה מטומאת אוהל. שהרי למרות זאת, אין טומאת מגע כלולה בטומאת אוהל, דעדיין יש בטומאת מגע יסוד מיוחד של קיים בטומאת אוהל, ולא ניתן ללמוד מטומאת אוהל למקרה שיש מגע בלי האהלה וזו גם הסיבה שבאיסור הבת לא נזקקנו לשמועה מיוחדת שתגדירו כאיסור דאורייתא, כיון ששם האיסור באמת מונח מיניה וביה במה שכבר נאמר להדיא בתורה. ולכן לא היה צורך אלא בילפותא לעצם הדין, ואת זה למדו מגזירה שוה.

לפי זה מיושבות קושיות המנחת חינוך

ולפי זה מיושבות גם כל קושיותיו של המנחת חינוך (שם אות א), שהקשה מדוע הוצרכנו ללמוד מנבילה, והרי היה אפשר ללמוד מעצם כשעורה שאינה מטמאה באוהל ומטמאה במשא, ואם כן קל וחומר שהמת עצמו, שמטמא באוהל, יטמא במשא. וכן הקשה לפי התוס' (חולין קכו ע"ב ד"ה גולל) והראב"ד (הל' טומ"מ פ"ב ה"ו ופ"ה ה"א) שחלקו על הרמב"ם וסברו שדופק וגולל מטמאים מן התורה, מדוע הדופק והגולל מטמאים רק באוהל ובמגע ואינם מטמאים גם במשא. שהרי לשיטתם היה לנו ללמוד שיתמאו במשא בקל וחומר מנבילה או מעצם כשעורה. וכן הקשה לאידך גיסא, איך טומאת מת נלמדת מנבילה שמטמאה במשא, דופק וגולל יוכיחו - שמטמאים באוהל ואינם מטמאים במשא. ואמנם לפי מה שהתבאר הכל מיושב⁵. הקל וחומר הזה מצד עצמו לא היה יכול ללמד את עיקר הדין. ועיקר הדין נלמד דוקא מפי השמועה. ושמועה זאת לא היתה בגולל ודופק וגם לא בעצם כשעורה. ולכן לא למדו מעצם כשעורה, ולכן גם לא ניתן ללמוד את חידוש

5. ואמנם, אליבא דאמת נראה שקושייתו מיושבת בכל מקרה, שהרי בספרי זוטא (חקת יט, טז) מבואר דגולל ודופק אין בהם טומאת משא משום שכתוב: "אשר יגע", למעט משא. וגם הק"ו שכתב נדחה ע"י ר' יהושע (שם).

השמועה שנאמרה במת גם על דופק וגולל, דזו שמענו וזו לא שמענו. ומטעם זה גם אין קושיה על הקל וחומר מדין גולל ודופק, שהרי בגולל ודופק אין שמועה שתיתן תוקף לקל וחומר, משא"כ במת. והילפותא במת היא כמו דרשה וריבוי, שעיקרה מבוססת על השמועה ששמענו.